

Orðaleikur

Orðaleikur er námsefni ætlað leikskólabörnum sem læra íslensku sem annað mál.

Námsefnið var þróað við Miðstöð skólaþróunar við Háskólann á Akureyri í samvinnu við leikskólana Iðavöll, Krílakot og Árbæ. Nokkur reynsla er nú komin á notkun efnisins í leikskólum og hér er sagt frá því hvernig leikskólakennarar hafa notað efnið í starfi með börnum.

Námsefnið Orðaleikur

Orðaleikur samanstendur af handbók um orðanám, kennsluleiðbeiningum, verkefnasafni og myndagrunni með um 600 myndum sem vísa til grunnorðaforða íslenskunnar með sérstakri áherslu á þau orð sem oftast koma fyrir í lífi leikskólabarna. Megintilgangur efnisins er að styðja við máltöku íslenskunnar hjá leikskólabörnum sem læra íslensku sem annað mál. Höfundar efnisins eru Rannveig Oddsdóttir og Íris Hrönn Kristinsdóttir en Inga María Brynjarsdóttir teiknaði myndirnar. Námsefnið er á opnum vef á vefslóðinni ordaleikur.msha.is og öllum aðgengilegt án endurgjalds.

” Orðaleikur er námsefni ætlað leikskólabörnum sem læra íslensku sem annað mál.

Í grunnorðaforða eru algengustu orð tungumálsins, það er orðin sem notuð eru í daglegu tali og tengjast nánasta umhverfi okkar og athöfnum (Beck o.fl., 2013). Grunnorðaforðinn er mikilvæg undirstaða undir allt frekara málanám. Flóknari orðaforði byggist ofan á hann því skilningur á einfaldari orðum gerir einstaklingi mögulegt að átta sig á merkingu flóknari orða út frá samhengi og í gegnum útskýringar á orðunum. Ef gloppur eru í grunnorðaforðanum verður þeim mun erfiðara að byggja þar ofan á.

Til að læra orð þarf einstaklingur að heyra orðin notuð og nota þau sjálfur (Graves,

Rannveig Oddsdóttir
Ph.D. í Menntunafraeði
og lektor við Kennaradeild
Háskólans á Akureyri

2016). Endurtekning er einnig mikilvæg því við festum orð yfirleitt ekki í minni fyrr en við höfum heyrt þau nokkrum sinnum í mismunandi samhengi. Börn læra mál best í gegnum samskipti við aðra í aðstæðum þar sem þau geta tengt orðin við merkingu þeirra, svo sem við hluti (borð, bangsi, skór) og athafnir (hoppa, hlaupa, tala) eða hughrifin sem þau lýsa (gleði, sorg, reiði).

Flest börn tileinka sér grunnorðaforða móðurmálsins án beinnar kennslu en börn sem læra íslensku sem annað mál vantar oft hluta af grunnorðaforðanum í íslensku því þau læra orðin heima á sínu móðurmáli en heyra þau sjaldan eða ekki á íslensku. Það er mikilvægt að styðja við íslenskunám þessara barna og stuðla að því að þau nái grunnorðaforða íslenskunnar svo þau eigi auðveldara með að byggja þar ofan á. Þær rannsóknir sem gerðar hafa verið á íslenskukunnáttu barna af erlendum uppruna sem alast hér upp frá fyrstu æviárum sýna að þau standa eintýngdum íslenskum börnum langt að baki í íslensku (Aneta Figlarska o.fl., 2017; Hjördís Hafsteinsdóttir o.fl., 2022) og betur þarf að standa að málörvun þeirra í leikskólastarfinu (Sigríður Ólafsdóttir og Ástrós Þóra Valsdóttir, 2022; Sigríður Ólafsdóttir o.fl., 2022).

Námsefnið Orðaleikur var útbúið með það í huga að auðvelda leikskólakennurum að leggja inn grunnorðaforða íslenskunnar. Leikskólakennarar hafa tekið efninu fagnandi og nýtt það á fjölbreyttan hátt í leikskólastarfi til að leggja markvisst inn orðaforða og til að auðvelda börnum tjáningu á meðan þau vantar enn orðin.

Sjónrænt skipulag og lyklakippur

Margir leikskólar nota sjónrænt skipulag til að auðvelda börnunum að átta sig á skipulagi

Mynd 1. Sjónrænt skipulag

Mynd 2. Lyklakippur

dagsins og veita þeim öryggiskennd. Sjónrænt skipulag hentar vel til að sýna helstu stundir dagsins, skipulag á afmörkuðum stundum eða leiðbeina um klæðnað fyrir útveru. Orðaleiksmyndirnar er hægt að nota til að útbúa slíkt skipulag og hafa margir leikskólar lýst ánægju sinni yfir að geta skipt þeim út fyrir myndir sem voru ekki eins skýrar eða lýsandi fyrir leikskólastarfið. Í nokkrum leikskólum hafa kennarar líka útbúið myndasafn á lyklakippuhring sem hægt er að hafa í vasa eða um hálsinn og nota í samskiptum við börnin til að auðvelda þeim tjáningu um daglegt leikskólastarf meðan þau skortir íslenskan orðaforða. Börnin geta þá bent á myndirnar til að sýna til dæmis hvað þau langar að leika með, tjá svengd, þreytu eða þörf fyrir að fara á salerni.

Myndirnar geta þannig gert börnunum mögulegt að tjá sig þótt þau hafi tungumálið ekki á valdi sínu. Gæta þarf þess að börnin festist ekki þar heldur læri smám saman að nota orð og setningar í stað myndanna. Þegar barn bendir á mynd til að tjá sig um langanir sínar orðar sá fullorðni ósk barnsins, leggur áherslu á lykilorðið/orðin en setur það/þau jafnframt inn í setningu. Bendi barn til dæmis á mynd af skóflu getur sá fullorðni sagt: „skófla, viltu moka með skóflunni, ég skal hjálpa þér að finna skófluna“. Þegar skóflan er fundin er kjörið að endurtaka orðin *skófla* og *moka* aftur til að hjálpa barninu að festa þau í minni. Þegar börnin eru orðin aðeins öruggari og farin að reyna að tjá sig með orðum er farið að gera þá kröfu til þeirra að þau noti orðin. Þau geta áfram notað myndirnar til að sýna hvað þau vilja, sá fullorðni gefur börnunum orðin en fær þau svo til að endurtaka þau. Smám saman víkja myndirnar svo fyrir talmálinu.

Orðabemu

Eins og fram hefur komið er endurtekning mikilvæg í orðaforðanámi. Það að heyra orðin aftur og aftur eykur líkurnar á því að þau verði hluti af orðaforða barnanna og skilningur á orðunum verður dýpri eftir því sem börnin heyra þau oftar í mismunandi samhengi (Beck o.fl., 2013). Einnig er mælt með því að kenna saman orð sem tengjast á einhvern hátt, svo sem orð sem tengjast ákveðnum viðfangsefnum eða þemum því það hjálpar til við að ná merkingu þeirra og festa þau í minni (Silverman og Hratranft, 2015).

Íðavöllur
- þar er leiður að læra

Hugmyndir fyrir málörvun - Föt

Orðasafnið þennan mánuðinn er fót og ætli að vera auðvelt að tengja það við daglegt starf í skólanum. Hér koma nokkrar hugmyndir fyrir málörvun fyrir þau börn sem hafa íslensku sem annað mál og við megum ekki gleyma að stór hluti af nemendum okkar eru á máltökualdri og þurfa líka þessa endurtekningu. Það er alltaf gott að vera búin að lesa fyrir þau eða sýna þeim þær bækur sem á að lesa fyrir hópinn, þannig að þau þekki innihaldið aðeins. Höldum svo áfram að nýta okkur sjónræna dagskipulagið og myndirnar úr Orðaleik, þannig að þau læri þann orðaforða vel.

Bækur:

- Mími fer í fót
- Soffa ætlar út
- Nói litli klæðir sig
- Bjossi fer í útgallann
- Tumi ætlar út

Sönglög:

- Buxur, vesti, brók og skór
- Eg á gamla frænku

Leikir:

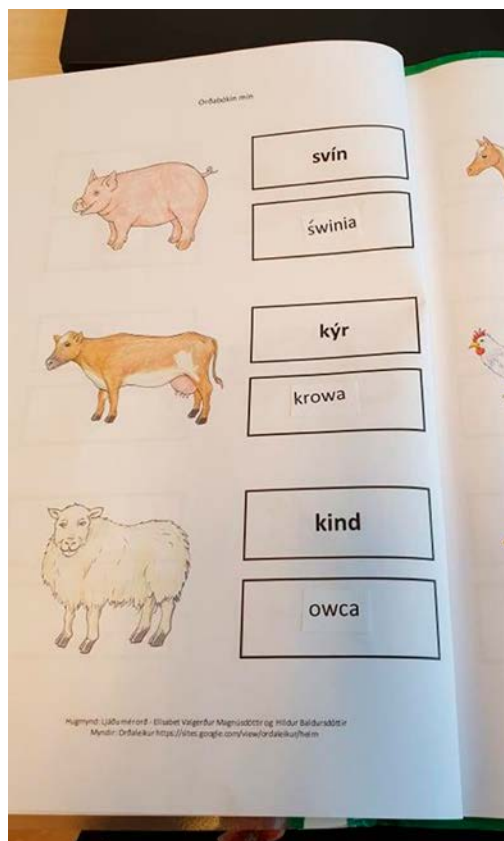
- Dúkkuleikur; klæða í fót og spjalla um fotin á meðan, jafnvel láta börnin koma með fyrirmæli til kennara í hvað hann á að klæða dúkkuna o.s.frv.
- Búningar
- Spil; Lottó (til í ýmsum útgáfum t.d. með Orðaleiksmyndum)
- Fataspil með segulmyndum: Er geymt hjá sérkennslustjóra
- Teikna eftir fyrirmælum; Það er hægt að prenta út líkamann eða láta þau teikna hann fyrst. Síðan á að lita peysu/ból, buxur/pils, skó o.s.frv.

Smíðja:

- Teikna líkamans/persónur og búa til fót úr t.d. efnisafgöngum og limma á

Snjallforrit:

- Bitsboard (orðasöfn, fót) - hægt að nota mismunandi leiki
- Orðagull (Krakkar - Föt, fyrir eldri börnin)

Mynd 3. Verkefnabók.

Þeir leikskólar sem unnið hafa með Orðaleiksefnið hafa margir hverjir skipulagt orðaforðakennslu út frá orðaþemum og vinna með ákveðið orðaþema í tiltekinn tíma. Á Íðavelli útbjuggu kennarar lista fyrir hvert þema með hugmyndum um bækur, sönglög, leiki og fleira sem tengist viðkomandi þema og hægt er að nota í orðaforðavinnunni. Starfsmaður safnaði efninu saman þegar vinna með nýtt þema hófst og gerði efnið aðgengilegt miðsvæðis í leikskólanum. Starfsmenn gátu því gengið í efnið og nýtt það eftir þörfum með sínum barnahópum.

Samskiptabækur – samskipti heim

Í mörgum tilvikum eru foreldrar tvítyngdra barna í íslenskum leikskólum með lítinn grunn í íslensku. Foreldrar geta lært íslensku með börnum sínum með því að nota efnið heima og efnið getur líka stutt við máltöku móðurmálsins og byggt brú á milli málanna.

Í leikskólunum Árbæ og Krílakoti hafa kennarar útbúið bækur með myndum og

orðum sem tengjast því sem unnið er með hverju sinni. Foreldrar fá bækurnar heim með myndunum og íslensku orðunum og eru beðnir um að setja inn orðin á sínu tungumáli. Foreldrarnir fá þannig tækifæri til að læra íslensku orðin og börnin læra orðin á sínu móðurmáli.

Á Íðavelli var prófað að senda málörvunarefni heim með börnunum nokkrum sinnum á vetri. Börnin fengu þá með sér heim bakpoka sem innihélt leiki og spil sem tengdust því orðaþema sem unnið var með í leikskólanum. Meðal þess sem bakpokarnir höfðu að geyma var spjaldtölva með orðaleikjum tengdum orðaþemanu í forritinu Bitsboard, jöfnuspil og/eða bingó tengd orðaþemanu, bækur sem tengdust efninu og smádot sem börnin gátu leikið með heima. Á þennan hátt var leitast við að tengja saman það sem börnin lærðu í leikskólanum og heima.

Orðaleikur í útikennslu

Orðaforðanám fer ekki aðeins fram innandyrna heldur lærast ný orð líka í útiveru og vettvangsferðum. Harpa Sif Þorsteinsdóttir vann starfendarannsókn þar sem vinna með Orðaleik var tengd við útiveru og vettvangsferðir (Harpa Sif Þorsteinsdóttir og Rannveig Oddsdóttir, 2021). Orðin voru lögð inn með því að nota þau um hluti í umhverfinu og tengja þau við myndirnar úr Orðaleik. Þannig var börnunum til dæmis bent á fjall sem þau sáu í útiverunni og þeim sýnd myndin úr Orðaleik. Myndirnar voru síðan notaðar til að virkja börnin í umræðum um viðkomandi orð og reynt að fá þau til að nota orðin sjálf bæði í útiverunni og inni á deild. Bækur sem tengdust efninu voru líka notaðar sem og minnispil með myndunum og leikir með orðin í spjaldtölvu. Kannad var fyrir og eftir íhlutun hve mörg orðanna í orðaþemunum börnin þekktu og mátti sjá góðar framfarir í orðaforða barnanna.

Lokaorð

Orðaleikur er opið kennsluefni sem býður upp á marga möguleika. Einn af kostum þess er hve auðvelt er að tengja vinnu við það við annað sem unnið er með í leikskólastarfinu og flétta málörvunina þannig inn í daglegt leikskólastarf. Leikskólakennarar hafa tekið efninu vel og það er gaman að sjá á hve fjölbreyttan hátt þeir útfæra málörvunarvinnu með efninu. ■

Heimildaskrá

- Aneta Figlarska, Rannveig Oddsdóttir, Samúel Lefever og Hrafnhildur Ragnarsdóttir. (2017). Pólskur og íslenskur orðaforði tvítyngdra leikskólabarna: Málumhverfi heima og í leikskóla. *Netla – Vefítímarit um uppeldi og menntun: Sérít 2017 – Menntavika 2017*. http://netla.hi.is/serrit/2017/menntavika_2017/005.pdf
- Beck, I. L., McKeown, M. G. og Kucan, L. (2013). *Bringing words to life: Robust vocabulary instruction* (2. útgáfa). The Guilford Press.
- Graves, M. F. (2016). *The vocabulary book: Learning and instruction* (2. útgáfa). Teacher's Collage Press.
- Harpa Sif Þorsteinsdóttir og Rannveig Oddsdóttir. (2021). Að læra íslensku sem annað mál: Markviss orðaforðakennsla í útinámi. *Netla – Vefítímarit um uppeldi og menntun: Sérít 2021 – Menntavika 2021*. https://netla.hi.is/serrit/2021/menntavika_2021/02.pdf
- Hjördís Hafsteinsdóttir, Jóhanna T. Einarsdóttir og Iris Edda Nowenstein. (2022). Íslenskukunnátta tvítyngdra barna: Tengsl staðlaðra málþroskaprófa og málsýna. *Netla – Vefítímarit um uppeldi og menntun*. <http://netla.hi.is/greinar/2022/alm/08>
- Sigríður Ólafsdóttir og Ástrós Þóra Valsdóttir. (2022). Málleg samskipti starfsmanna við börn með íslensku sem annað mál og börn með íslensku sem móðurmál. *Netla – Vefítímarit um uppeldi og menntun*. <https://netla.hi.is/greinar/2022/alm/01.pdf>
- Sigríður Ólafsdóttir, Jóhanna Thelma Einarsdóttir og Jóhanna Runólfsdóttir. (2022). Viðhorf leikskólustarfsmanna til málörvunar barna sem hafa íslensku sem annað mál. *Netla – Vefítímarit um uppeldi og menntun*. <https://netla.hi.is/greinar/2022/alm/04.pdf>
- Silverman, R. D. og Hartranft, A. M. (2015). *Developing vocabulary and oral language in young children*. The Guilford Press.

ÞEKking - REYNSLA - ÁRANGUR

TALÞJÁLFUN REYKJAVÍKUR

Sjálfstætt starfandi talmeinafræðingar

TALÞJÁLFUN REYKJAVÍKUR hefur verið starfrækt frá árinu 1995.

Hjá okkur starfar fjöldi talmeinafræðinga með víðtæka reynslu og sérfræðiþekkingu á **öllum sviðum tal- og málmeina**.

Íhlutun er aðlöguð eftir þörfum hvers og eins skjólstæðings og byggir á gagnreyndum aðferðum. Talmeinafræðingar stofunnar sækja sér endurmenntun og fylgjast vel með nýjungum í faginu.

Talþjálfun Reykjavíkur er staðsett í glæsilegu húsnæði með aðgengi fyrir hjólastóla. Upplýsingar um símaþjónustu og skráningu á biðlista er að finna á heimasíðunni www.talrey.is.